بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

خطبة الجمعة لتاريخ ٢٠١٩/٥/١٧ الموافق ١٢ رمضان ١٤٤٠ هـ

تَنْزِيهِ اللهِ عَنِ الجِسْمِ وَسائِرِ مَعاني الخَلْقِ

إِنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَستَغفِرُهُ ونَستَعِينُهُ ونَستَهْدِيهِ ونَشْكُرُهُ، ونَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أَعمالِنَا، مَن يَهْدِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، ومَنْ يُضْلِلْ فَلا هادِيَ لَهُ، وأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيكَ لَهُ ولا مَثِيلَ ولا شَبِيهَ ولا ضِدَّ ولا نِدَّ لَهُ. وأَشهدُ أَنَّ سَيِّدَنا وحَبِيبَنا وعَظِيمَنا وقائِدَنا وقُرَّةَ أَعْيُنِنا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ ورَسُولُهُ وصَفِيُّهُ وحَبِيبُهُ مَن بَعَثَهُ اللهُ رَحْمَةً لِلْعالَمِينَ هادِيًا ومُبَشِّرًا ونَذِيرًا بَلَّغَ الرِّسالَةَ وأَدَّى الأَمانَةَ ونَصَحَ الأُمَّةَ وجاهَدَ فِي اللهِ حَقَّ جِهادِهِ فَجَزاهُ اللهُ عَنَّا خَيْرَ ما جَزَى نَبِيًّا مِنْ أَنبِيائِه. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ وعلى ءالِهِ وصَحابَتِهِ الطَّيِّبِينَ الطاهِرِينَ.

أَمّا بَعْدُ عِبادَ اللهِ، فإِنِّي أُوصِيكُمْ ونَفْسِيَ بِتَقْوَى اللهِ العَلِيِّ القَدِيرِ وبِالثَّباتِ عَلى عَقِيدَةِ الأَنْبِيَاءِ ونَهْجِ سَيِّدِ الأَنْبِياءِ ودَرْبِ إِمامِ الأَوْلِيَاءِ والأَصْفِيَاءِ، فَهُوَ الحَبِيبُ وهُوَ القُدْوَةُ وهُوَ القائِلُ صَلَواتُ رَبِّي وسَلامُهُ عَلَيْهِ في حَدِيثِهِ الشَّرِيفِ **وَاللهِ إِنِّي لَأَعْلَمُكُمْ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَخْشَاكُمْ لَهُ** اهـ[١].

Esclaves de *Allah*, je vous recommande de faire preuve de piété à l'égard de *Allah Al-^Aliyy*, *Al-Qadir,* de persévérer sur la croyance des Prophètes, de persévérer sur la voie du Maître des prophètes, de persévérer sur la voie de l'Imam des saints et des vertueux qui est le bien-aimé et le modèle à suivre, lui qui a dit, que davantage d'honneur et d'apaisement de la part de mon Seigneur lui soient accordés, dans un *hadith* honoré qui signifie : « ***Par Allah, je suis celui d'entre vous qui connaît le plus Allah ^azza wajall et qui Le craint le plus !*** »

١ رَواهُ أَحمدُ في مُسْنَدِه.

فَقَدْ خَصَّ النَّبِيُّ صلّى اللهُ عليهِ وسلَّمَ نَفْسَهُ بِالتَّرَقِّي في هَذا العِلْمِ أَيِ العِلْمِ بِاللهِ تَعالى وصِفاتِهِ لِأَنَّهُ أَجَلُّ العُلُومِ وأَعْلاها وأَوْجَبُها وأَوْلاها، كَما يَدُلُّ على ذَلِكَ قَوْلُ اللهِ تَعالى في القُرْءانِ الكَرِيمِ ﴿فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَىٰكُمْ ﴿١٩﴾﴾[1].

Ainsi, le Prophète témoigne qu'il a le degré le plus élevé dans cette science qu'est la connaissance de *Allah ta^ala* et de Ses attributs. En effet, cette science est la plus honorable des sciences. Elle est la plus obligatoire et la plus prioritaire et ce, conformément à ce qu'indique Sa parole *ta^ala* qui signifie : **« Persévère sur la croyance qu'il n'est de dieu que *Allah* et demande pardon pour ton péché, ainsi que pour les croyants et les croyantes, certes *Allah* sait votre devenir. »**

فَاللهُ سُبْحانَهُ وتَعالى قَدَّمَ في هَذِهِ الآيَةِ الأَمْرَ بِمَعْرِفَةِ التَّوْحِيدِ عَلَى الأَمْرِ بِالاِسْتِغْفارِ لِتَعَلُّقِ التَّوْحِيدِ بِعِلْمِ الأُصُولِ وتَعَلُّقِ الاِسْتِغْفارِ بِعِلْمِ الفُرُوعِ، لِذَلِكَ قالَ الإِمامُ أَبُو حَنِيفَةَ في الفِقْهِ الأَبْسَطِ اعْلَمْ أَنَّ الفِقْهَ في الدِّينِ أَفْضَلُ مِنَ الفِقْهِ في الأَحْكامِ اهـ ومُرادُهُ بِالفِقْهِ في الدِّينِ عِلْمُ الأُصُولِ عِلْمُ العَقِيدَةِ عِلْمُ التَّوْحِيدِ.

Dans cette '*ayah, Allah soubhanahou wata^ala* a fait précéder l'ordre de connaître l'unicité de Dieu, le *Tawhid* sur l'ordre de demander pardon, l'*istighfar*, du fait que le *Tawhid* concerne la connaissance des fondements alors que la demande du pardon, l'*istighfar,* se rapporte à la science des lois et des jugements pratiques. C'est pour cela que l'Imam *Abou Hanifah* a dit dans *Al-Fiqhou l-'Absat* : « *Sache que la connaissance dans le domaine de la croyance est meilleure que la connaissance dans le domaine des jugements pratiques.* » Quand il a mentionné (*al-fiqh fi d-din*), il visait la connaissance des fondements de la religion, la connaissance de la croyance en l'unicité, le *Tawhid.*

أَيُّها الأَحِبَّةُ عِلْمُ التَّوْحِيدِ لَهُ شَرَفٌ عَلَى غَيْرِهِ مِنَ العُلُومِ لِكَوْنِهِ مُتَعَلِّقًا بِأَشْرَفِ المَعْلُوماتِ فَهُوَ مُتَعَلِّقٌ بِمَعْرِفَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ على ما يَلِيقُ بِهِ فَالتَّوْحِيدُ عِنْدَ أَهْلِ السُّنَّةِ هُوَ نَفْيُ التَّشْبِيهِ والتَّعْطِيلِ كَما ذَكَرَ ابْنُ حَجَرٍ العَسْقَلانِيُّ في شَرْحِهِ عَلى صَحِيحِ البُخارِيِّ

Chers bien-aimés, la science du *Tawhid* a un honneur par rapport aux autres sciences, car c'est une science qui concerne la plus honorable des connaissances. En effet, cette science concerne la connaissance de *Allah ^azza wajall* conformément à ce qui est digne de Lui.

---

[1] سُورَةُ مُحَمَّد/١٩.

Le *Tawhid*, selon *Ahlou s-Sounnah*, consiste à nier toute ressemblance entre *Allah* et Ses créatures et tout l'athéisme, tout comme l'a cité *Ibnou Hajar Al-^Asqalaniyy* dans son Commentaire du *Sahih* de *Al-Boukhariyy*.

فَهُوَ مَبْنِيٌّ على إِثْباتِ ما يَجِبُ لِلَّهِ مِنَ الصِّفاتِ كَالعِلْمِ وَالقُدْرَةِ وَالإِرادَةِ مَعَ نَفْيِ التَّشْبِيهِ أَيْ مَعَ تَنْزِيهِ اللهِ عَنْ مُشابَهَةِ المَخْلُوقِينَ وَهَذا مَأْخُوذٌ مِنَ القُرْءانِ الكَرِيمِ كَقَوْلِهِ تَعالى ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ١١﴾[1] وقَوْلِهِ تَعالى ﴿وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدٌۢ ٤﴾[2] وقَوْلِهِ تَعالى ﴿وَلِلَّهِ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ٦٠﴾[3] وقَوْلِهِ تَعالى ﴿ فَلَا تَضْرِبُوا۟ لِلَّهِ ٱلْأَمْثَالَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ٧٤﴾[4]

Le *tawhid* est fondé sur la confirmation des attributs qui sont obligatoires selon la raison pour *Allah*, comme la science, la puissance et la volonté, et sur le rejet de toute assimilation : c'est-à-dire sur l'exemption de *Allah* de toute ressemblance avec Ses créatures. Cela est tiré du *Qour'an* honoré, en particulier la parole de *Allah ta^ala* qui signifie : « **Absolument rien n'est pareil à Lui et Il est Celui Qui entend, Celui Qui voit** » Ou encore la parole de *Allah ta^ala* qui signifie : **« Et Il n'a strictement aucun équivalent. »** Cela est également tiré de la parole de *Allah ta^ala* qui signifie : « ***Allah* a les attributs qui sont exempts de toute imperfection et Il est *Al-^Aziz, Al-Hakim*.** » Et aussi de la parole de *Allah ta^ala* qui signifie : **« N'attribuez pas de ressemblants à *Allah*, certes *Allah* sait votre devenir et vous, vous ne savez pas. »**

أَمّا الآيَةُ ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ ﴾[5] فَهِيَ أَصْرَحُ ءايَةٍ وَرَدَتْ في التَّنْزِيهِ لِأَنَّهُ يُفْهَمُ مِنْها التَّنْزِيهُ الكُلِّيُّ وَتَفْسِيرُها أَنَّ اللهَ لا يُشْبِهُهُ شَىْءٌ بِأَيِّ وَجْهٍ مِنَ الوُجُوهِ، فَفِي الآيَةِ نَفْيُ ما لا يَلِيقُ بِاللهِ عَنِ اللهِ كَالعَجْزِ وَالجَهْلِ وَالحَدِّ وَاللَّوْنِ والأَعْضاءِ والشَّكْلِ والصُّورَةِ والهَيْئَةِ والتَّرْكِيب.

Pour ce qui est de la '*ayah* qui signifie : **« Absolument rien n'est pareil à Lui »,** c'est la '*ayah* la plus explicite qui soit parvenue au sujet de l'exemption de *Allah* de toute ressemblance avec Ses créatures. De cette '*ayah*, on comprend qu'il s'agit d'une exemption totale. L'explication de cette '*ayah* est que *Allah* n'a absolument aucune ressemblance avec quoi que ce soit, d'aucune manière que ce soit. Cette '*ayah* comporte la négation de tout

---

[1] سورة الشُّورَى/ ءاية ١١.

[2] سورة الإِخْلاص/ ءاية ٤.

[3] سورة النَّحْل/ ءاية ٦٠.

[4] سورة النحل/ ءاية ٧٤.

[5] سورة الشُّورَى/ ءاية ١١.

ce qui n'est pas digne d'être attribué à *Allah*, à savoir : l'incapacité, l'ignorance, la limite, la couleur, les organes, la forme, l'image, l'aspect et la composition.

وأَمّا قَوْلُهُ تعالى ﴿ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ﴾[1] فَفِيهِ إِثْباتُ ما يَلِيقُ بِاللهِ، فَالسَّمْعُ صِفَةٌ لائِقَةٌ بِاللهِ والبَصَرُ كَذَلِكَ وَإِنَّما قَدَّمَ اللهُ تعالى في هَذِهِ الآيَةِ التَّنْزِيهَ حَتَّى لا يُتَوَهَّمَ أَنَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ كَسَمْعِ وَبَصَرِ غَيْرِهِ فَاللهُ تَعالى يَرَى مِنْ غَيْرِ حاجَةٍ إِلى شُعاعِ ضَوْءٍ أَوْ حَدَقَةِ عَيْنٍ وَيَسْمَعُ مِن غَيْرِ حاجَةٍ إِلى أُذُنٍ وصِماخٍ أَوْ ءالَةٍ أُخْرَى لِأَنَّ اللهَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ لَيْسَ جِسْمًا وَلا يُشْبِهُ الأَجْسامَ.

Concernant Sa parole *ta^ala* qui signifie : « **Absolument rien n'est pareil à Lui** » il y a la confirmation de ce qui est digne d'être attribué à *Allah*. En effet, l'ouïe est un attribut qui est digne de Lui être attribué, il en est de même pour la vue. Mais dans cette '*ayah*, *Allah* a fait précéder l'exemption de toute ressemblance avec les créatures afin que personne n'ait l'illusion que Son ouïe et Sa vue seraient semblables à l'ouïe et la vue d'autres que Lui. En effet, *Allah* voit sans avoir besoin de rayons lumineux et sans avoir besoin de pupille. Et Il entend sans avoir besoin d'oreille et de tympan, ni d'aucun autre organe, car *Allah ta^ala*, rien n'est pareil à Lui, Il n'est pas un corps et Il n'a aucune ressemblance avec les corps.

إِخْوَةَ الإِيمانِ نَفْيُ الجِسْمِيَّةِ عَنِ اللهِ مِمّا أَجْمَعَتْ عَلَيْهِ الأُمَّةُ ومِمَّا نَصَّ عَلَيْهِ السَّلَفُ الصّالِحُ فَالإِمامُ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ الَّذِي انْتَسَبَ إِلَيْهِ عَدَدٌ مِنَ الْمُشَبِّهَةِ زُورًا وبُهْتانًا أَنْكَرَ عَلى مَنْ قالَ بِالجِسْمِ في حَقِّ اللهِ

Mes frères de foi, le fait d'affirmer que *Allah* n'est pas un corps fait partie des choses sur lesquelles la communauté est unanime, et qui a été exprimé textuellement par les savants du *Salaf* vertueux –les savants des trois premiers siècles de l'Hégire–. Par exemple l'Imam *Ahmad*, dont se réclame calomnieusement un certain nombre d'assimilationnistes (*mouchabbihah*), a répliqué contre ceux qui utilisent le terme (*jism*), le corps, au sujet de *Allah*.

وَقالَ إِنَّ الأَسْماءَ - أَيْ أَسْماءَ الأَشْياءِ - مَأْخُوذَةٌ مِنَ الشَّرِيعَةِ وَاللُّغَةِ، وأَهْلُ اللُّغَةِ وَضَعُوا هَذا الاِسْمَ - أَيِ الجِسْمَ - لِذِي طُولٍ وَعَرْضٍ وَسَمْكٍ وتَرْكِيبٍ وَصُورَةٍ وتَأْلِيفٍ، وَاللهُ سُبْحانَهُ وتَعالى خارِجٌ عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ - أَيْ مُنَزَّهٌ عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ - وَلَمْ يَجِئْ ذَلِكَ في الشَّرِيعَةِ - أَيْ وَلَمْ يَرِدْ إِطْلاقُ الجِسْمِ عَلَى اللهِ في الشَّرْعِ - فَبَطَلَ - أَيْ إِطْلاقُ ذَلِكَ على اللهِ شَرْعًا وَلُغَةً اهـ رَوَى ذَلِكَ عَنْهُ أَبُو

---

[1] سورة الشُّورَى/ ءاية ١١.

الفَضْلِ التَّمِيمِيُّ البَغْدادِيُّ رَئِيسُ الحَنابِلَةِ في بَغْدادَ في زَمانِهِ وَابْنُ رَئِيسِها وكَذا نَقَلَهُ البَيْهَقِيُّ عَنِ الإِمامِ أَحْمَدَ في كِتابِهِ "مَناقِبُ أَحْمَدَ".

C’est ainsi qu’il a dit : « *Les noms* [c’est-à-dire les dénominations des choses] *sont tirés de la religion et de la langue. Or les spécialistes de la langue désignent par ce nom, al-jism,* [le corps] *ce qui a une largeur, une longueur, une épaisseur, une composition, une image et un assemblage. Or, Allah soubhanahou wata^ala n’est pas concerné par tout cela* [c’est-à-dire qu’Il en est absolument exempt]. *De plus, cela n’est pas parvenu dans la religion* [c'est-à-dire qu’il n’est pas parvenu dans les textes religieux *l’attribution du jism,* –du corps– *à Allah*], *il est donc infondé* [d’employer le terme *jism –corps–* au sujet de *Allah* selon la religion et selon la langue.] » Cela a été rapporté de l’Imam *Ahmad* par *Abou l-Fadl At-Tamimiyy Al-Baghdadiyy* qui était le plus grand savant des *hanbalites* de Baghdad à son époque et fils de leur plus grand savant. Cela a été rapporté aussi de l’Imam *Ahmad* par *Al-Bayhaqiyy* dans son livre *Manaqibou Ahmad.*

ومَعْنَى كَلامِهِ إِخْوَةَ الإِيمانِ إِجْمالاً أَنَّ أَسْماءَ الأَشْياءِ تُعْرَفُ إِمَّا مِنَ اللُّغَةِ وإِمّا مِنَ الشَّرْعِ، فَهُناكَ أَشْياءُ عُرِفَتْ أَسْمَاؤُها مِنَ اللُّغَةِ كَالرَّجُلِ والفَرَسِ وأَشْياءُ عُرِفَتْ أَسماؤُها مِنْ طَرِيقِ الشَّرْعِ مِثْلُ الصَّلاةِ الشَّرْعِيَّةِ. وَالجِسْمُ في اللُّغَةِ يُطْلَقُ على ما لَهُ طُولٌ وعَرْضٌ وسَمْكٌ وتَرْكِيبٌ وصُورَةٌ وتَأْلِيفٌ وَاللهُ لا يُوصَفُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ وإِلاَّ لَكانَ مُشابِهًا لِخَلْقِهِ وذَلِكَ ضِدُّ قَوْلِهِ تَعالى ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَيْءٌ ﴾[1]

Mes frères de foi, le sens de ses propos, en général, est que les noms sont connus à partir de la langue ou bien à partir des textes religieux. Certains noms ont été connus à partir de la langue, comme l’homme, le cheval et autres. Et d’autres noms sont connus à partir des textes de la religion de l'Islam, comme le terme *salat* –la prière– telle qu’elle est définie dans la religion de l’Islam.

Dans la langue, le mot *jism* qui signifie corps, désigne ce qui a trois dimensions, une longueur, une largeur, une profondeur ou une épaisseur, une composition, une image et un assemblage. Or on n’attribue absolument pas cela à *Allah* car sinon, cela signifierait qu’Il serait pareil à Ses créatures. Et cela contredirait la parole de *Allah* :

[*sourat Ach-Choura*/11] ce qui signifie : « **Absolument rien n’est pareil à Lui.** »

ثُمَّ لَوْ كانَ اللهُ جِسْمًا ذا طُولٍ وعَرْضٍ وسَمْكٍ وتَرْكِيبٍ وصُورَةٍ وتَأْلِيفٍ لاحْتاجَ لِمَنْ خَصَّصَهُ بِذَلِكَ الطُّولِ وذَلِكَ العَرْضِ وذلِكَ السَّمْكِ وذلِكَ التَّرْكِيبِ وتِلْكَ الصُّورَةِ، وَالْمُحْتاجُ لا يَصِحُّ

---

[1] سورة الشُّورَى/ ءاية ١١.

في العَقْلِ أَنْ يَكُونَ إِلَهًا فَمَعْنَى الجِسْمِ لا يَجُوزُ وَصْفُ اللهِ بِهِ شَرْعًا وَلا عَقْلاً وَاللَّفْظُ أَيْ لَفْظُ الجِسْمِ لَمْ يَرِدْ فِي الشَّرْعِ إِطْلاقُهُ عَلَيْهِ ولا يَجُوزُ في الشَّرْعِ تَسْمِيَةُ اللهِ إِلاَّ بِمَا سَمَّى بِهِ نَفْسَهُ أَيْ إِلاَّ بِمَا ثَبَتَ فِي الشَّرْعِ تَسْمِيَتُهُ بِهِ كَما ذَكَرَ إِمامُ أَهْلِ السُّنَّةِ أَبُو الحَسَنِ الأَشْعَرِيُّ وغَيْرُهُ وَلا يُوصَفُ تَعالى إِلاَّ بِما وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فَبَطَلَ إِطْلاقُ اسْمِ الجِسْمِ عَلى اللهِ تَعالى

De plus, si *Allah* était un corps ayant une longueur, une largeur, une épaisseur, une composition, une image et un assemblage, Il aurait besoin de qui L'aurait caractérisé par cette longueur, par cette largeur, par cette épaisseur, par cette composition et par cette image. Or, la raison ne conçoit pas qu'un être qui a besoin d'autrui soit dieu. Il est donc interdit selon la religion d'attribuer la signification du corps à *Allah* et ceci est impossible selon la raison s'agissant de Lui. D'autre part, le terme même, c'est-à-dire le mot *jism* –corps– n'est parvenu dans aucun texte de la religion au sujet de *Allah* et il n'est permis de nommer *Allah* que par un nom que *Allah* a confirmé dans les textes religieux que c'est l'un de Ses noms, tout comme l'Imam de *Ahlou s-Sounnah Abou l-Haçan Al-'Ach^ariyy* et d'autres l'ont mentionné. On n'attribue à *Allah* que ce qu'Il nous a appris comme étant l'un de Ses attributs. Il est donc faux d'employer ce mot (*jism*) –corps– au sujet de *Allah*.

بَلْ نَقَلَ صاحِبُ الخِصالِ عَنِ الإِمامِ أَحْمَدَ نَفْسِهِ تَكْفِيرَ مَنْ قالَ اَللهُ جِسْمٌ لاَ كَالأَجْسَامِ وَهَذا مُوافِقٌ لِمَا جاءَ عَنْ بَاقِي الأَئِمَّةِ فَقَدْ ثَبَتَ عَنِ الشَّافِعِيّ تَكْفِيرُ الْمُجَسِّمِ كَما نَقَلَ عَنْهُ ذَلِكَ السُّيُوطِيُّ في الأَشْباهِ وَالنَّظائِرِ بَلْ في الْمِنْهاجِ القَوِيمِ لابْنِ حَجَرٍ الهَيْتَمِيّ أَنَّ القَرَافِيَّ وغَيْرَهُ حَكَوْا عَنِ الشّافِعِيّ ومالِكٍ وأَحْمَدَ وأَبِي حَنِيفَةَ القَوْلَ بِكُفْرِ القائِلِينَ بِالجِهَةِ والتَّجْسِيمِ أَيْ بِكُفْرِ مَنْ يَنْسُبُ إِلى اللهِ سُبْحانَهُ وَتَعالى الجِسْمِيَّةَ أَوِ الكَوْنَ في جِهَةٍ لِأَنَّ كُلَّ ذَلِكَ مِنْ مَعانِي البَشَرِ

En outre, l'auteur du livre *Al-Khisal* a rapporté de l'Imam *Ahmad* lui-même qu'il déclare mécréant celui qui dit que *Allah* serait un corps pas comme les autres corps. Cela est conforme à ce qui est parvenu du reste des Imams. En effet, il a été confirmé que *Ach-Chafi^iyy* déclarait mécréant les *moujassim* –ceux qui attribuent le corps à *Allah*–, tout comme *As-Souyoutiyy* l'a rapporté de lui dans son livre *Al-'Achbahou wan-Nadha'ir*. Il en est de même dans le livre *Al-Minhajou l-Qawim de Ibnou Hajar Al-Haytamiyy* qui cite « *Al-Qarafiyy et d'autres ont rapporté que Ach-Chafi^iyy, Ahmad, Malik et Abou Hanifah ont déclaré mécréants ceux qui attribuent la direction et le corps à Allah.* » C'est à dire que la personne qui considère que *Allah* serait un corps ou qu'Il serait dans un endroit est mécréante car tout cela fait partie des attributs des humains.

وقَدْ ذَكَرَ الإمامُ السَّلَفِيُّ أَبُو جَعْفَرٍ الطَّحَاوِيُّ في عَقِيدَتِهِ الَّتِي بَيَّنَ أَنَّها بَيَانٌ لِعَقِيدَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالجماعَةِ أَنَّ مَنْ وَصَفَ اللهَ بِمَعْنًى مِنْ مَعانِي البَشَرِ فَقَدْ كَفَرَ اهـ وَالجِسْمِيَّةُ وَالتَّرْكِيبُ والصُّورَةُ والهَيْئَةُ كُلُّ ذَلِكَ مِنْ مَعانِي البَشَرِ فَمَنْ نَسَبَ إِلى اللهِ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ كافِرٌ قَطْعًا وقَدْ قالَ الإمامُ أَبُو الحَسَنِ الأَشْعَرِيُّ في كِتابِ النَّوادِرِ مَنِ اعْتَقَدَ أَنَّ اللهَ جِسْمٌ فَهُوَ غَيْرُ عارِفٍ بِرَبِّهِ وَإِنَّهُ كافِرٌ بِهِ اهـ

L'Imam, le *salafiyy Abou Ja^far At-Tahawiyy,* dans son Traité de croyance qu'il présente comme étant l'exposé de la croyance de *Ahlou s-Sounnah wal-Jama^ah,* a dit : « *Celui qui qualifie Allah par l'une des significations des humains est devenu mécréant.* » Or, le corps, la composition, l'image et l'aspect font partie des significations des humains. Celui qui attribue quoi que ce soit de ces choses-là à *Allah* devient mécréant catégoriquement.

L'Imam *Abou l- Haçan Al -Ach^ariyy* dans son livre *An-Nawadir* a dit : « *Celui qui croit que Allah est un corps n'a pas connu son Seigneur et il est mécréant.* »

Ô *Allah*, par le degré des prophètes et des messagers, par le degré des saints et des vertueux, par le degré des Imams *Ahmad Ibnou Hanbal*, *Ach-Chafi^iyy*, *Malik, Abou Hanifah* et *Al-'Awza^iyy* et de tous les savants qui œuvrent conformément à leur science, fais que nous persévérions sur leur croyance. Ô *Allah*, fais que nous soyons de ceux qui soutiennent la religion et qui répliquent aux déviés et aux égarés, ô *Allah*, Toi Qui est le plus miséricordieux des miséricordieux.

Ayant tenu mes propos, je demande que *Allah* me pardonne ainsi qu'à vous-mêmes.

اَللَّهُمَّ بِجاهِ الأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ والأَوْلِيَاءِ والصّالِحِينَ وبِجاهِ الإمامِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ والشّافِعِيِّ ومالِكٍ وأَبِي حَنِيفَةَ وَالأَوْزاعِيِّ وسائِرِ العُلَماءِ العامِلِينَ ثَبِّتْنا عَلى عَقِيدَتِهِمْ واجْعَلْنا مِمَّنْ يَنْصُرُ الدِّينَ ويَرُدُّ الْمُحَرِّفِينَ الضّالِّينَ يا أَرْحَمَ الرّاحِمِينَ.

هَذا وأَسْتَغْفِرُ اللهَ لي ولَكُم.

الخطبة الثانية

إِنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَهْدِيهِ ونَشْكُرُهُ، ونَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنا وَمِنْ سَيِّئاتِ أَعْمالِنا، مَنْ يَهْدِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَن يُضْلِلْ فَلا هادِيَ لَهُ، وَالصَّلاةُ وَالسَّلامُ على سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ الصادِقِ الوَعْدِ الأَمِينِ وعَلى إِخْوانِهِ النَّبِيِّينَ والْمُرْسَلِين. وَرَضِيَ اللهُ عَنْ أُمَّهاتِ

الْمُؤْمِنِينَ وَءالِ البَيْتِ الطَّاهِرِينَ وَعَنِ الخُلَفاءِ الرَّاشِدِينَ أَبِي بَكْرٍ وعُمَرَ وَعُثْمانَ وَعَلِيٍّ وَعَنِ الأَئِمَّةِ الْمُهْتَدِينَ أَبِي حَنِيفَةَ ومالِكٍ والشافِعِيِّ وأَحْمَدَ وَعَنِ الأَوْلِياءِ والصَّالِحِينَ أَمَّا بَعْدُ عِبادَ اللهِ فَإِنِّي أُوصِيكُمْ وَنَفْسِيَ بِتَقْوَى اللهِ العَلِيِّ العَظِيمِ فَاتَّقُوهُ.

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ أَمَرَكُمْ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ، أَمَرَكُمْ بِالصَّلاةِ وَالسَّلامِ عَلَى نَبِيِّهِ الكَرِيمِ فَقالَ ﴿إِنَّ ٱللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى ٱلنَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ صَلُّواْ عَلَيۡهِ وَسَلِّمُواْ تَسۡلِيمًا ﴿٥٦﴾﴾[1] اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ وَعَلَى ءَالِ سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى سَيِّدِنا إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى ءَالِ سَيِّدِنا إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ وَعَلَى ءَالِ سَيِّدِنا مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى سَيِّدِنا إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى ءَالِ سَيِّدِنا إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. يَقُولُ اللهُ تَبارَكَ وتَعالى ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡۚ إِنَّ زَلۡزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيۡءٌ عَظِيمٞ ﴿١﴾ يَوۡمَ تَرَوۡنَهَا تَذۡهَلُ كُلُّ مُرۡضِعَةٍ عَمَّآ أَرۡضَعَتۡ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمۡلٍ حَمۡلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٞ ﴿٢﴾﴾[٢]. اَللَّهُمَّ إِنَّا دَعَوْناكَ فَاسْتَجِبْ لَنَا دُعاءَنَا فَاغْفِرِ اللَّهُمَّ لَنا ذُنوبَنَا وَإِسْرافَنا في أَمْرِنا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنينَ وَالْمُؤْمِناتِ الأَحْياءِ مِنْهُمْ وَالأَمْواتِ رَبَّنا ءاتِنا في الدُّنْيا حَسَنَةً وَفي الآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنا عَذابَ النَّارِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هُداةً مُهْتَدينَ غَيْرَ ضالِّينَ وَلا مُضِلِّينَ اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْراتِنا وَءَامِنْ رَوْعاتِنا وَاكْفِنا ما أَهَمَّنا وَقِنا شَرَّ ما نَتَخَوَّفُ اللَّهُمَّ اجْزِ الشَّيْخَ عَبْدَ اللهِ الهَرَرِيَّ رَحَماتُ اللهِ عَلَيْهِ عَنَّا خَيْرًا. عِبادَ اللهِ إِنَّ اللهَ يَأْمُرُ بِالعَدْلِ وَالإِحْسانِ وَإِيتاءِ ذي القُرْبَى وَيَنْهى عَنِ الفَحْشاءِ وَالمُنْكَرِ وَالبَغْيِ، يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. اذْكُرُوا اللهَ العَظِيمَ يُثِبْكُمْ وَاشْكُرُوهُ يَزِدْكُمْ، وَاسْتَغْفِرُوهُ يَغْفِرْ لَكُمْ وَاتَّقُوهُ يَجْعَلْ لَكُمْ مِنَ أَمْرِكُمْ مَخْرَجًا، وَأَقِمِ الصَّلاةَ.

[1] سورة الأحزاب/ ءاية ٥٦.

[٢] سورَةُ الحَجّ/ ءاية ١-٢.